

Taina Uusitalo

Väinö Hakkila – tasa-arvoisen oikeusvaltion kehittäjä

ABSTRAKTI / ABSTRACT

Tässä artikkelissa käsittelen Väinö Hakkilan (1882–1958) huomattavaa elämäntyötä juridisesti ja sosiaalisesti heikoimmassa asemassa olevien suomalaisten aseman edistämiseksi. Hakkilan panostusta tasa-arvoisemman ja oikeudenmukaisemman Suomen rakentajana ei näkemykseni mukaan ole aiemmassa historiankirjoituksessa huomioitu riittävästi. Käytän lähteinä Väinö Hakkilan asianajotoimintaa käsittelevää arkistoaineistoa ja eduskunnan pöytäkirjoja ja lainvalmisteluasiakirjoja. Hakkila kiinnitti aivan erityistä huomiota sisällissodassa surmattujen ja vangittujen kohtaloon sekä naisten oikeudellisesti miestä heikompaan asemaan. Hakkila edisti punavankien asemaa perustamalla lakiasiaintoimiston ja tekemällä ylimmille oikeusvalvojille raportteja vankien huonosta ja oikeusvaltion vastaisesta kohtelusta. Päätelen, että nämä tehtävät päätyivät Hakkilalle osittain siksi, koska hän oli harvoja työväenliikkeen lakimiehiä, joita ei oltu vangittu sisällissodan seurauksena. Oikeusministerinä Hakkila antoi eduskunnalle lakiesityksen uudeksi aviokaareksi, joka huomattavasti paransi avioituneiden naisten oikeudellista asemaa. Hän avasi myös useita virkoja naisten haettavaksi. Varsinkin naisten oikeudellisen aseman edistämisen hän koki henkilökohtaisesti hyvin tärkeäksi.

Väinö Hakkila (1882–1958) was one of the most significant actors of the social democratic labor movement after the civil war. In this article, I discuss Väinö Hakkila's remarkable life's work to promote the status of legally and socially disadvantaged Finns. In my view, Hakkila's contribution as a builder of a more equal and fair Finland has not been sufficiently taken into account in previous historiography. I use archival material about Väinö Hakkila's legal practice and parliamentary minutes and law preparation documents as sources. Hakkila paid special attention to the fate of those killed and imprisoned in the civil war, and to the legally weaker position of women than men. I will find out how Hakkila concretely influenced the Red prisoners and to improve the legal status of women. Hakkila promoted the status of red prisoners by establishing a legal office and making reports to the highest judicial supervisors about the poor treatment of prisoners and against the rule of law. I conclude that these tasks fell to Hakkila in part because he was one of the few lawyers in the labor movement who had not been imprisoned as a result of the civil war. As Minister of Justice, Hakkila presented a bill to parliament for a new marriage act, which significantly improved the legal status of married women. He also opened several positions for women to

apply for. He felt that the promotion of the legal status of women in particular was very important personally.

Väinö Hakkila, SDP, oikeusvaltio, punavangit, avioliittolaki

Taina Uusitalo, VTT, on työväenliikkeeseen ja sukupuolihistoriaan erikoistunut tutkija

Väinö Hakkila (1882–1958) oli sisällissodan jälkeisen sosialidemokraattisen työväenliikkeen merkittävimpiä toimijoita. Hän oli pitkäaikainen kansanedustaja (1919–1945, 1948–1957) ja Tannerin vähemmistöhallituksen oikeusministeri. Hän toimi pitkään eduskunnan varapuhemiehenä (1929–1936) ja puhemiehenä (1936–1945). Siviiliammatiltaan Väinö Hakkila oli Tampereen kunnallispuormestari (1920–1952).¹

Väinö Hakkila on tutkimuksellisesti mielenkiintoinen toimija jo senkin vuoksi, että hänen

Kuva 1. Nuori Väinö Hakkila. Työväen arkisto.

sosiaalinen taustansa erosi useimmista aikakauden työväenliikkeen vaikuttajista. Hän oli varakkaan hämäläisen rusthollarin poika, joka kouluttautui ensin filosofian ja myöhemmin lakitieteen kandidaatiksi.² Pääosa työväenliikkeen toimijoista oli itseoppineita työmiehiä ja -naisia, joiden muodollinen koulutus oli usein jäänyt kiertokouluun. Vain vähemmistöllä oli ollut mahdollisuus suorittaa lapsena edes kansakoulun oppimäärää. Koulutus oli merkittävä tekijä, joka edisti Hakkilan poliittista uraa työväenliikkeessä. Hänellä oli koulusivistyksen myötä kehittyntä henkistä pääomaa, tietoja ja taitoja, joita vain harvalla sosialidemokraattisen maailmankäsityksen omaksuneella suomalaisella oli.³ Toisaalta sosiaalinen tausta myös erotti hänet työväestöstä. Hakkila kuului Tannerin tavoin ”herraskaisiin” sosialisteihin, joiden käytöstavat ja pukeutumistyyli poikkesivat SDP:n pääasiallisesta kannattajakunnasta. Väinö Hakkila oli Väinö Tannerin pitkäaikainen ystävä ja aatetoveri. Tanner ja Hakkila olivat ystäväystyneet Helsingin yliopistossa, jossa molemmat opiskelivat lakitiedettä. He toimivat nuoruusvuosinaan aktiivisesti ylioppilaiden

sosialidemokraattisessa yhdistyksessä.⁴

Poliittisen historian ja erityisesti työväenliikkeen tutkijat sivuavat teoksissaan Hakkilan elämäntyötä useaan otteeseen, mutta hän ei ole tutkimuksen keskiössä vastaavalla tavalla kuin Tanner

(1881–1966). Tutkijoista Hannu Soikkanen ja Lasse Lehtinen tuovat hänet esille tannerilaisena oikeistososialidemokraattina, vaikuttajana, joka oli luomassa reformistista Sosialidemokraattista puoluetta sisällissodan jälkeen. Soikkasen, Lehtisen ja Sivulan tutkimuksissa ilmenee, että Hakkila vastusti niin kommunisteja kuin äärioikeistolaista Lapuan liikettä, jonka sieppaamaksi ja pahoinpitelemäksi hän joutui vuonna 1930. Varsinkin Sivulan biografisessa artikkelissa käsitellään Hakkilaa patrioottisena sosialidemokraattina, joka kannatti sotilaallista yhteistyöstä Natsi-Saksan kanssa ja Itä-Karjalan miehittämistä jatkosodan aikana.⁵ Historiantutkimuksessa Hakkila on jäänyt Tannerin varjoon, koska hänen poliittiset linjauksensa ja näkemyksensä olivat monessa asiassa samantyyppisiä kuin Tannerin. Hakkila ei halunnut haastaa Tannerin asemaa puolueessa, vaan keskittyi omiin luottamustoimiinsa, erityisesti kansanedustajan ja myöhemmin puhemiehen tehtävään sekä siviiliammattiinsa Tampereen kunnallispormestarina.

Tässä artikkelissa käsittelen Väinö Hakkilan huomattavaa elämäntyötä juridisesti ja sosiaalisesti heikoimmassa asemassa olevien suomalaisten aseman edistämiseksi. Hakkilan panostusta tasa-arvoisemman ja oikeudenmukaisemman Suomen rakentajana ei näkemykseni mukaan ole aiemmassa historiankirjoituksessa huomioitu riittävästi. Näin siitä huolimatta, että Väinö Hakkila nousi kansalliseen tietoisuuteen puolustaessaan sisällissodassa vangittuja punaisia. Jo tätä ennen Hakkila vaikutti opiskeluaikana vuosia asunto-osakeyhtiö Laurilan puheenjohtajana. Yhtiön tarkoituksena oli tarjota asuntoja Laukon kartanon tiloilta hädätyille torppariperheille.⁶

Hakkilan huomattavan elämäntyön johdosta olen artikkelissani pakotettu tekemään temaattisia ja ajallisia rajauksia jo edellä mainitun aihepiirin sisällä. Lähdeaineiston perusteella Hakkila kiinnitti aivan erityistä huomiota sisällissodassa surmattujen ja vangittujen kohtaloon sekä naisten asemaan. Lähdeaineistona hyödynnän erityisesti Hakkilan omistaman Työväen lakiasiaintoimiston asiakirja-aineistoa, jota säilytetään Kansallisarkistossa.⁷ Toisen keskeisen lähdeaineiston muodostavat eduskunnan täysistuntojen pöytäkirjat; kansanedustajana Hakkila esitti useita puheenvuoroja vangittujen punaisten puolesta ja naisen oikeudellisen aseman edistämiseksi. Pääasiallisia tutkimuskysymyksiä on kaksi. Selvitän, miten Hakkila ensin asianajajana ja sittemmin kansanedustajana pyrki tuomaan punanvankien aseman kansalliseen ja kansainväliseen tietoisuuteen, kehittämään heidän oikeusturvaansa ja vaikuttamaan amnestioiden edistämiseksi. Käsittelen myös Hakkilan pyrkimyksiä oikeusministerinä kehittää naisten asemaa. Selvitän, miten hän edisti aviovaimojen oikeusturvaa ja virkanaisten oikeuksia. Hakkilan lyhyellä oikeusministerikaudella valmistui esitys uudeksi aviokaareksi.⁸ Esitys oli historiallinen, koska se oli ensimmäinen hallituksen esitys, joka tähtäsi Ruotsin vallan aikaisen naimakaaren korvaamiseen. Vaikka avioliittolainsäädäntöä oli täydennetty 1800-luvun lopulla, vuoden 1734 naimakaari rajoitti vielä 1920-luvulla täysi-ikäisen, avioituneen naisen elämää ja asetti aviomiehen vaimonsa omaisuuden haltijaksi.⁹ Tätä esitystä Hakkila puolusti vuosien 1929 valtiopäivillä. Puheenvuorot kertovat, mitä epäkohtia hän näki lopullisessa vuonna 1930 voimaan tulleessa avioliittolaissa.

Hakkilan elämäntyön arvioinnissa tulee huomioida, ettei hän vaikuttanut yksin vaan SDP:n puoluetoimikunnan¹⁰ ja eduskuntaryhmän jäsenenä. Hakkila vaikutti puolueessa, joka uskoi kollektiiviseen vaikuttamiseen ja ankaraan ryhmäkuriiniin. Kukin kansanedustaja toimi puolueen ja eduskuntaryhmän valtuuttamana. Puolueessa kunkin toimijan valmiudet ja kyvyt ohjattiin palvelemaan yhteisiä tarkoituksia. Hakkilan toiminta kertoo siis samalla sisällissodan jälkeisen SDP:n pyrkimyksistä ja käytänteistä.

Aloitin tarkasteluni vuodesta 1918, jolloin Väinö Hakkilan omistama Työväen lakiasiaintoimisto puolusti sisällissodassa vangittuja punaisia tai punaisiksi epäiltyjä vankeja. Päätän tarkasteluni ajallisesti

1920-luvun loppuun, jolloin eduskunnassa käsiteltiin SDP:n vähemmistöhallituksen esitystä uudeksi avioliittolainsäädännöksi.

Punaisten asianajajana

Sisällissodan jälkimainingeissa vangittiin keväällä ja alkukesästä 1918 noin 80 000 sotaan punaisten puolella osallistunutta tai osallisuudesta epäiltyä. Heidät sijoitettiin eri puolille maata perustetuille vankileireille odottamaan puutteellisissa oloissa oikeuskäsittelyä. Vankien suuresta määrästä ja vaikeasta elintarviketilanteesta huolimatta tynkäeduskunta omaksui linjauksen, jonka mukaisesti jokaisen syytetyn syyllisyys niin kutsuttuun valtiopetokselliseen toimintaan piti tutkia yksilöllisesti. Vuoden 1918 toukokuussa säädettiin ankarat lait valtionrikosoikeuksista ja valtionrikosylioikeudesta. Kaikki asevelvollisuusiässä olevat lakitieteen tutkinnon suorittaneet ja lakitiedettä opiskelleet määrättiin osallistumaan valtionrikosoikeudenkäynteihin syyttäjänä tai tuomarina.¹¹

Syytettyjen oikeusturvasta eduskunta ja tuomioistuimet eivät välittäneet. Valtiorikosoikeuksissa tuomitulta evättiin muutoksenhaku, joskin heille sallittiin mahdollisuus hakea armoa valtionrikosylioikeudelta seitsemän päivän määräajassa. Valtiorikostuomioistuimet eivät olleet velvollisia järjestämään syytetyille lakiapua ja vain harva lainoppinut suostui vapaaehtoisesti toimimaan syytettyjen puolustusasianajajana. Sodan ulkopuolella pysytelleet sosialidemokraatit pohtivat jo kesällä 1918 järjestetyssä kokoontumisissa keinoja auttaa vangittuja. Pääasiallisiksi keinovalikoimaksi muodostui lakiavun tarjoaminen syytetyille järjestäytyneen työväestön omin voimin, vankileirikurjuuden dokumentointi ja sen kansalliseen ja kansainväliseen julkisuuteen saattaminen.¹² Sisällissodan syytessä Väinö Hakkila toimi vankeinhoitohallituksen ylijohdajan virassa, josta hänet poliittisista syistä irtisanottiin. Sodan päätyttyä valkoisten voittoon Hakkila keskittyi valtiollisten vankien edustamiseen. SDP:n puoluekokous harkitsi oman lakitoimiston perustamista, punavankien auttamiseksi mutta suunnitelmasta luovuttiin, kun ”toveri Hakkila suostui omissa nimissään ja vastuullaan perustamaan asianajajatoimiston”.¹³ Väinö Hakkila työpanos punaisten asianajajana ja vankileiriolojen kuvaajana ja arvostelijana oli huomattava ja osoitti suurta siviilirohkeutta. Punaisten puolustaminen oli sisällissodan jälkimainingeissa hengenvaarallista työtä. Hakkila kuitenkin välttyi tietävästi väkivallanteoilta – vielä tässä vaiheessa.¹⁴

Hakkilan omistama Työväen lakiasiaintoyhdistys keskittyi vankileirillä vangittujen puolustamiseen, vaikka vain harvalla syytetyllä oli varaa maksaa asianajajapalkkiota. Sen sijaan toimiston työmäärä oli valtaisa. Työväen lakiasiaintoyhdistykseen saapui muutamassa kuukaudessa satoja toimeksiantopyyntöjä niin vangeilta, vankien omaisilta kuin sodassa kadonneiden läheisiltä. Väinö Hakkilan ja vuonna 1918 toimiston osaosakuuden ostaneen Eino Pekkalan ajalliset resurssit tuskin riittivät edes kaikkien toimeksiantopyyntöjen läpikäyntiin, saati niiden asianmukaiseen hoitamiseen.¹⁵

Hakkila kävi säännöllisesti vankileireillä tutustumassa olosuhteisiin ja tapaamassa asiakkaitaan, joista osa oli SDP:n kansanedustajia. Hakkila ei valinnut asiakkaitaan ideologisiin perustein. Hän esimerkiksi edusti vuosia Työmies-lehden pitkäaikaista päätoimittaja Edvard Valpasta, joka palasi maanpaosta Venäjältä vuonna 1919. Hänet tuomittiin valtionrikosoikeudessa ”kiihotuksesta” pitkään vankeusrangaistukseen. Vankeudesta hän vapautui vuonna 1924 armahduksen myötä. Säilyneiden asiakirjojen perusteella Hakkila edusti Valpasta ammattitaidolla, vaikka miesten näkemykset oikeanlaisesta sosialidemokraattisesta linjauksesta erosivat huomattavasti toisistaan.¹⁶

Valtaosa Työväen lakiasiaintoyhdistykseen yhteyttä ottaneista oli kadonneiden tai vangittujen punaisten puolisoja ja äitejä, jotka pyysivät Hakkilaa selvittämään, mitä heidän läheisilleen on

tapahtunut. Useimmat Hakkilaa lähestyneet naiset tiesivät tai epäilivät vahvasti, että heidän miehensä tai poikansa oli teloitettu omavaltaisesti. He toivoivat Työväen lakiasiaintoimistolta apua syyllisten selvittämiseen ja vastuuseen asettamiseen. Moni leski oletti vielä tässä vaiheessa saavansa valtiolta myös eläkkeen tai jonkinlaista rahallista korvausta elättääkseen lapsensa, jotka lähes poikkeuksetta kärsivät ankarasta puutteesta.¹⁷ Valkoinen terrori ja vankileiripassitukset näyttäytyivät vuonna 1918 järjestäytyneen työväestön edustajille käsittämättöminä tekoina, jotka loukkasivat oikeustajua. Vielä tässä vaiheessa moni punaleski uskoi, että Suomen silloinen oikeusjärjestelmä korjaisi vääryydet. Esimerkiksi alastarolaisten punaleskien Alina Lammen ja Maria Wirtasen lokakuun lopulla 1918 päivätyssä kirjeessä ilmenee usko siihen, että heidän puolisonsa surmanneet olisi mahdollista saattaa vastuuseen:

*Sen tähden pyydämme Teidän välityksellä prokuraattorin toimenpidettä, että tulis tietoon kuka heidät on murhannut ja kenen toimesta ja että rikokselliset tulisi saamaan ansatun rankastuksen.*¹⁸

Vastaavasti esimerkiksi Anna Palm pyysi Hakkilaa lokakuussa 1918 päivätyssä kirjeessä selvittämään puolionsa, Elimäen torppariyhdistyksen puheenjohtaja Emil Palmiin kohtaloa. Anna Palmia vaivasi epätietoisuus siitä oliko hänen miehensä ammuttu Kouvolan vankileirillä. Myös Anna Palm pyysi Hakkilan apua miehensä mahdollisten ampujien saattamisesta vastuuseen:

*Pyydän siis, että korvausta vastaan tekisitte, mitä asiassa voi tehdä, jotta tulisi täyssi selvyys siitä, mihin mieheni on joutunut ja jos hänet on salaa tapettu ilman minkään laista tuomiota, että syylliset joutuisivat siitä ankaraan edesvastuuseen.*¹⁹

Merkittävä osa Työväen lakiasiaintoimistoon saapuneista toimeksiantopyynnöistä käsittikin selvityspyyntöjä surmateoista, jotka olivat tapahtuneet sodan aikana keväällä 1918 ennen tynkäduskunnan säädöksiä valtionrikosoikeuksista. Historiankirjoituksen valkoiseksi terroriksi nimittämät teloitukset käsittävät joukon erilaisia väkivallantekoja, joissa punakaartiin kuuluneet tai kapinatoiminnasta epäillyt tuomittiin ilman normaalia oikeudenkäyntimenettelyä. Valkoinen terrori käsitti niin omavaltaisia murhia, välittömästi taistelujen jälkeen tehtyjä puhdistuksia ja niin kutsuttujen kenttäoikeuksien tekemiä teloituksia. Näistä ”kenttäoikeuksista” osa perusti tuomionsa valkoisen armeijan helmikuun lopussa 1918 käyttöön ottamaan asetukseen, joka oli säädetty vuonna 1909. Vaasassa istuva tynkäduskunta ei asetusta hyväksynyt, koska se oli säädetty perustuslaillisen tulkinnan mukaisesti laittomasti. Valkoista armeijaa johtanutta C.E. G. Mannerheim ei antanut eduskunnan tulkinnan olla esteenä. Asetuksen mukaisesti ampuma-asetta kantanut tai vallankumoukselliseen toimintaan muuten osallistunut oli mahdollista ampua paikan päällä, mikäli tämä katsottiin aiheelliseksi.²⁰

Asetuksen mukaisesti kenttäoikeutta tuli jakaa toimielin, jonka puheenjohtajan piti, mikäli mahdollista, olla lainoppinut. Merkittävä osa niin kutsutuista kenttäoikeuksista ei kuitenkaan noudattanut edes asetuksen mukaista toimintatapaa, vaan lukuisia vallankumouksellisesta toiminnasta epäiltyjä haettiin kodeistaan ja ammuttiin lyhyen puhuttelun jälkeen. Lähes poikkeuksetta ”oikeutta” jakoivat paikalliset isännät ja virkamiehet, jotka suhtautuivat lähtökohtaisesti kaikkeen työväenliikkeen toimintaan kielteisesti. Surmattujen joukossa oli työväenliikkeen pitkäaikaisia toimijoita, jotka olivat pysytelleet aseellisen toiminnan ulkopuolella. Usein koettu viha oli lähtöisin sotaa edeltäneistä tapahtumista. Nykyisen tietämyksen mukaan taistelujen ulkopuolella surmattiin aseettomana tai puolustuskyvyttömänä kaikkiaan noin 9 000 punaista tai punaiseksi väitettyä suomalaista.²¹

Vuoden 1918 joulukuussa valtionhoitaja P.E. Svinhufvud antoi asetuksen, joka vapautti valkoisen terrorin tekijät kaikesta vastuusta. Asetus yksiselitteisesti kielsi nostamasta syytettä niitä vastaan, ”jotka ovat teoissaan menneet yli sen mitä (...) olisi ollut tarpeen”²² Väinö Hakkila ei siis voinut lakimiehenä ajaa valkoisen terrorin uhrien omaisten asiaa käräjäoikeudessa. Valkoiset väkivallantekijät vapautettiin kaikesta vastuusta. Tätä monen häneltä apua pyytäneen punalesken oli varmasti vaikea, lähes mahdoton ymmärtää. Tiedossa ei ole vastasiko Väinö Hakkila häneltä apua pyytäneiden naisten toimeksiantopyyntöihin vai ei. Todennäköisesti hän laati prokuraattorille joitakin valituskirjelmää valkoisen terrorin uhrien omaisten puolesta. Hakkilan asianajotoimiston asiakirja-aineistossa on useita valtakirjoja, joissa hänelle annetaan tähän valtuudet.²³ Merkityksellistä kuitenkin on, että hän säilytti nämä kirjeet. Todennäköisenä motiivina oli kerätä tulevaa varten näyttöä valkoisten terroriteoista, joiden käsittely julkisuudessa oli estetty vuonna 1918. Esimerkiksi kahden kuukauden ajan syksyllä 1918 ilmestynyt Suomen Sosialidemokraatti lakkautettiin Satakunnan suojeluskuntien edustajakokouksen vaatimuksesta. Lehti oli julkaissut artikkeleita valkoisesta terroristista.²⁴

Valkoisen terrorin ja vankileirikurjuuden julkituoja

Vastoinkäymisistä huolimatta puoluetoimintaa tyhjästä elvyttäneet sosialidemokraatit jatkoivat valkoisen terrorin ja vankileirikurjuuden esille nostamista niin kansallisesti kuin varsinkin kansainvälisesti. Vuoden 1918 joulukuussa järjestetty puoluekokouksessa päätettiin jatkaa tätä strategiaa, joka pohjautui ensimmäisen maailmansodan lopputuleman hyödyntämiseen.²⁵ Saksan hävittyä sodan Suomen valtionjohdon oli luotava suhteet sodan voittaneisiin ententvaltioihin, joista useimmat eivät vielä olleet tunnustaneet edes Suomen itsenäisyyttä de jure.²⁶ Sodan ulkopuolella pysytelleet sosialidemokraatit saattoivat vankileiriolosuhteet kansainväliseen julkisuuteen. Kielteisen julkisuuden avulla sosialidemokraatit pyrkivät painostamaan tynkäduskuntaa parantamaan punaisten elinolosuhteita vankileireille ja säätämään amnestioita.

Lakimiehenä Väinö Hakkilan oli luontevaa valittaa valtiollisten vankien kohtelusta ylimmälle erikoistuomioistuimelle ja valvontaviranomaiselle eli valtionrikosylioikeudelle ja prokuraattorille. Elokuun lopussa 1918 kirjatussa pitkässä ja yksityiskohtaisessa raportissaan Hakkila käsitteli vankileiriolosuhteiden lisäksi sodan tapahtumia ja otti kantaa valkoisen terrorin oikeutukseen. Hakkila aloitti pitkän raportin tuomitsemalla kansanvaltuuskunnan ”vasemmistodiktatuurin”, mutta kiistää näkemyksen, jonka mukaan valkoisten puhdistus- ja kostotoimenpiteet keväällä 1918 olisivat olleet oikeutettuja saati välttämättömiä kapinan kukistamiseksi. Hakkilan mukaan valkoisten toteuttamat teloitukset olivat osoitus ”oikeistodiktatuurista”, johon Suomessa siirryttiin sodan loppuvaiheessa. Hakkila tulkitsi valkoisen terrorin johtuvan poliittisista syistä. Sodan päätyttyä valkoisten voittoon ”vanhoilliset ainekset ryhtyivät käyttämään tilannetta hyväkseen omien itsekkäiden valtiollisten ja taloudellisten tarkoitusperien toteuttamiseksi”²⁷

Hakkila tuo esille raportissaan vankien vankileireillä kokeman nälänhädän, puutteellisen hygienian ja sairaiden kohtelun. Hakkila kirjoitti raportissaan, ettei sairaita erotettu terveistä, jolloin sairaudet levisivät kohtalokkain seurauksin nälkiintyneiden vankien keskuudessa. Hakkila ei suoraan väitä, mutta rivien välistä on luettavissa, että vankileirien johto pyrki tahallaan lisäämään vankikuolleisuutta. Eristämällä sairaat paremmin muista vangeista vankileirikuolleisuus olisi kiistatta ollut vähäisempi.²⁸

Lakimiehenä Hakkila luonnollisesti kiinnitti erityistä huomioita vankien oikeudellisen aseman heikkouteen. Hän kertoo omiin kokemuksiinsa perustuen, kuinka joiltakin vangeilta on evätty

mahdollisuus tavata puolustusasianajajaansa. Armonanomus oli tehtävä seitsemässä päivässä, minä aikana puolustus ei mitenkään voinut jo postin kulun hitauden vuoksi saada armahdusanomuksen kannalta välttämättömiä lausuntoja tuomitun kotipaikkakunnalta. Oikeusjärjestelmän toimivuuden teki kyseenalaiseksi myös se, että valtionrikosoikeudet olivat antaneet samoista rikoksista hyvinkin erilaisia tuomioita.²⁹

Myöhempi historiantutkimus on todennut lakimies Hakkilan tulkinnat valtionrikosoikeuksien antilegalismista päteviksi. Oikeushistorioitsija Jukka Kekkonen on kritisoinut valtionrikosoikeuslainsäädäntöä ja valtionrikosoikeuksien prosessitoimintaa niin lain kirjaimen kuin muodon unohtamisesta. Valtionrikosoikeudet toimivat aikakauden oikeuskäsityksen ja normien vastaisesti rangaistessaan tuomittuja henkilöön menevien syiden perusteella ja epätasaisesti. Tämä oli vastoin aikakauden vakiintunutta oikeusjärjestystä, jonka mukaan rikoksesta piti rangaista teon mukaan objektiivisesti noudattaen yhdenmukaista rangaistuslinjausta. Rangaistusten piti perustua tekoihin, jotka oli säädetty rangaistaviksi tekohetkellä. Sisällissodan jälkeiset valtionrikosoikeudet olivat jo lähtökohtaisesti vastoin aikakauden lainsäädäntöä, sillä ne perustettiin jälkikäteen voimassa olevan lainsäädännön vastaisesti. Kustavilainen hallitusmuoto yksiselitteisesti kielsi erityistuomioistuinten perustamisen. Lainsäätäjän tahto määrätä kuolemanrangaistuksia oli niin ikään oikeusjärjestelmän vastainen. Suomessa ei oltu toimeenpantu kuolemanrangaistuksia 1820-luvun jälkeen. Vuoden 1889 rikoslaki salli kuolemanrangaistukset, mutta vain maanpetoksen perusteella. Maanpetoksen tunnusmerkistö edellytti, että syytetyn piti toimia vieraan valtion hyväksi.³⁰ Vuoden 1918 sodassa oli pääasiallisesti kyse maan sisäisestä kumouksellisesta toiminnasta.

Väinö Hakkilan puoluetoveri Väinö Tanner esitteli Hakkilan prokuraattorille laatimaa raporttia matkallaan Pohjoismaihin. Raportin tuoma julkisuus vaikutti osaltaan siihen, että oikeuskansleri määräsi virallisen selvityksen tehtäväksi vankileirien olosuhteista.³¹

Väinö Hakkila jatkoi työtään poliittisista syistä vangittujen oikeusturvan kehittämiseksi. Hän muun muassa laati tutkintapyyntöjä oikeuskanslerille, jossa hän saattoi ylimmän oikeusvalvojan tietoisuuteen, että poliittisista syistä vangittuja pahoinpideltiin ja ahdisteltiin kuulustelujen yhteydessä yleisesti. Ennen kanteluiden laatimista hän teki yksityiskohtaista tutkimus- ja haastattelutyötä. Hakkila vieraili useaan otteeseen Helsingin lääninvankilassa, jossa hän haastatteli Etsivän keskuspoliisin etsivien pahoinpitelemäksi joutuneita poliittisia vankeja. Hakkilan onnistui rakentaa jopa fyysistä ja seksuaalista väkivaltaa kohtaamaan joutuneisiin naisvankeihin luottamuksellinen suhde. Väkivallan uhrin uskaltautuivat kertomaan Hakkilalle yksityiskohtaisesti kokemuksistaan, vaikka osa heistä istui vangittuna pahoinpitelijöidensä armoilla. Hakkilan työn ansiosta oikeuskansleri muun muassa irtisanoi epäasiallisia kuulustelumenetelmiä käyttäneen Espoon kaupungin nimismiehen Caarlo Trobergin tehtävästään.³²

Hakkilan kansalaisrohkeutta puolustaa vangittuja punaisia arvostettiin työväestön keskuudessa laajalti. Vuoden 1919 eduskuntavaaleissa Hakkila oli puolueensa todellinen ääniharava, eniten henkilökohtaisia ääniä Uudenmaan vaalipiiristä saanut sosialidemokraatti. Sosialidemokraattien listaa äänesti Uudellamaalla yli 54 000 täysi-ikäistä suomalaista.³³ Sosialidemokraatit saivat eduskuntaan 80 edustajaa. Puoluetuomikunta oli positiivisesti yllätynyt vaalituloksesta, sillä vaalityö oli monissa vaalipiireissä jäänyt vähäiseksi vainon ja vaalityöhön liittyvien rajoitusten vuoksi. Erityisesti vaalityötä hankaloitti tynkäduskunnan tammikuussa 1919 säätämä rikoslain 16 luvun 24 §. Tämä monitulkintainen ”sosialistipykälä” antoi viranomaisille mahdollisuuden lakkauttaa ”valheelliset” julkaisut ja tuomita niiden julkaisijat sakko- tai vapausrangaistuksiin.³⁴ Vaalituloksella oli erittäin hyvä myös siksi, että potentiaalinen äänestäjäkunta oli sodan vuoksi huomattavasti pienentynyt. Tuhannet sosialidemokraatit olivat kuolleet tai paenneet maasta, minkä lisäksi kymmeniltä tuhansilta

valtiorikostuomioistuimissa tuomituilta puuttui äänioikeus.³⁵ Myös tuhannet köyhäinhuoltoapuun turvautuneet punalesket ja punavankien vaimot olivat menettäneet äänioikeutensa.³⁶

Kansanedustajana Hakkila esitti huhtikuussa 1919 SDP:n porvarillisia kansanedustajia suuresti ärsyttäneen välikysymyksen punaisten omavaltaisista teloituksista ja valtiollisten vankien epäinhimillisestä kohtelusta. Hakkilan esitys päättyi eduskuntasalissa suoranaista raivoa aiheuttaneisiin kysymyksiin:

onko hallituksen tiedossa, että eri paikkakunnilla sotatoimien loputtua on vangiksi otettuja henkilöitä ilman laillista tutkintoa ja tuomiota teloitettu sekä miten suureen summaan näin teloitettujen lukumäärä nousee; onko hallitukselle tunnettua, että tutkintovankien kiduttamista on tapahtunut, ja onko hallitus ryhtynyt toimenpiteisiin sen estämiseksi ja siihen syyllisten saattamiseksi rangaistukseen, sekä onko hallitus ryhtynyt toimenpiteisiin jotta poliittisista syistä vangittujen asiat nopeasti tutkitaan ja saatetaan viivyttämättä oikeuden käsiteltäviksi.”³⁷

Välikysymys pohjautui pitkälti Hakkilan omin kokemuksiin valtiorikosoikeuksissa syytettyjen puolustusasianajajana sekä niihin selvityksiin, joita Hakkila oli sodan jälkeen valtiorikositylöikeudelle ja oikeuskanslerille laatinut. Hakkilan kertomusta täydensi SDP:n kansanedustaja Tyko Reinikan tilastollinen selostus valkoisen terrorin uhreista ja vankileireillä kuolleista. Hakkilan ja edustaja Reinikan esitykset eivät johtaneet jatkotoimenpiteisiin. Eduskunnan porvarienemmistö äänesti päiväjärjestykseen siirtymisen puolesta eli kysymystä valtiollisten vankien kohtelusta ei lähetetty käsiteltäväksi perustuslakivaliokuntaan kuten edustaja Hakkila oli vaatinut.³⁸

166

Hakkilan välikysymyksen kohtalo kertoo karua kieltä siitä, ettei sodan voittanut osapuoli ollut valmis hyväksymään keskustelua valkoisten väkivallasta keväällä 1918. Vastaavasti keskustelu vankileirien epäinhimillisistä olosuhteista oli porvaripuolueiden edustajille vastenmielinen tema, aihe, josta mieluummin haluttiin vaieta. Historiankirjoitus toi esille valkoisen terrorin uhrin kattavasti vasta 1960-luvulla, jolloin Jaakko Paavolainen julkaisi kaksiosaisen teoksensa terrorin uhreista.³⁹

Vankileireillä kuoli pääasiassa sairauksiin ja aliravitsemuksiin yli 13 000 suomalaista vuosien 1918–1922 välisenä aikana, heistä valtaosa menehtyi vuoden 1918 kesän ja alkusyksyn aikana. Vankileirikuolemien ja erityisesti asiasta nousseen kansainvälisen kohun johdosta senaatti määräsi jo kesäkuun lopulla 1918 neljäosan vangeista päästettäväksi vapauteen. Valtionhoitajina toimineet P.E. Svinhufvud ja C.G.E Mannerheim olivat pakotettuja myöntymään laajoihin amnestioihin vuosina 1918–1919. Eduskunnan säätämä ensimmäinen armahduslaki säädettiin tammikuun lopussa 1920, jolloin vangittuna oli edelleen vajaat 4 000 henkeä. Heidän joukossaan oli tunnettuja työväenjohtajia, joita ei pidetty edes vallankumouslinjan kannattajina. Armahduslain toteuttamisen jälkeenkin vankeuteen jäi vielä lähes 1500 valtiorikosoikeuksissa tuomittua. Sosialidemokraattisen puolueen eduskuntaryhmään kohdistui kentältä laaja paine kattavan yleisen amnestian säätämiseksi. Eduskuntaryhmän ensisijaiseksi tavoitteeksi tulikin vaatia armahdusta kaikille muille valtiollisille vangeille paitsi murhasta ja murhapoltosta tuomituille. Eduskuntaryhmän puolesta amnestialoitteet laati joko välikysymyksenä tai kansanedustajan lakialoitteena useaan otteeseen juuri Väinö Hakkila.⁴⁰

Amnestioita säädettiin vuoden 1920-luvun alussa useita, loputkin valtiorikosoikeuksissa tuomitut pääsivät vapauteen vuonna 1927 SDP:n vähemmistöhallituksen aloitteesta.⁴¹ Väinö Hakkila korosti eduskunnan täysistunnossa maaliskuussa 1927 pitämässään alustuksessa, että vangit olivat varsinkin vuoden 1918 aikana kärsineet niin hirvittävästi, että kaikki teot pitäisi olla hyvitetty.

Vankileirikurjuuden todistaminenkin oli ollut järkyttävä kokemus. Vankien nälkiintyminen ja sairaskuolemat olivat jättäneet Hakkilaan ”muiston loppuiäksi”.⁴²

Tasa-arvoisemman avioliittolain ja naisten oikeuksien puolesta

Sisällissodan jälkeen hallitusvastuussa olivat pääasiallisesti Maalaisliitto ja Edistyspuolue, jotka valmistelivat useita SDP:n, mutta myös liberaalin oikeiston jo keisarikaudella vaatimia uudistuksia. Esimerkiksi torpparilain (1918), niin kutsutun Lex Kallion (1922), oppivelvollisuuslain (1921) ja työsopimuslain (1922) tärkeyttä ja merkitystä ei enää eduskunnassa kyseenalaistettu.⁴³ Uusien lakien myötä lainsäädännöstä poistui tai ainakin heikkenivät monet sääty-yhteiskunnan ajalta periytyneet epätasa-arvoiset piirteet. Näihin lukeutui esimerkiksi torppareiden epävarma asema, palkollisväestön velvollisuus sitoutua vuodeksi kerrallaan isännän vallan alaisuuteen sekä työehtoja ja työturvallisuutta koskevien lakien puuttuminen. Oppivelvollisuuslaki demokratisoi yhteiskuntaa, sillä se velvoitti niin köyhien kuin rikkaiden jälkeläisten suorittamaan alkeisopetuksen oppimäärän samassa kansakoulussa.

Väinö Hakkila valittiin valtiopäivillä säännöllisesti vuodesta 1919 lähtien. Uusi kansanedustaja valittiin jo ensimmäisellä edustajakaudella laki- ja talousvaliokunnan sekä suuren valiokunnan

Kuva 2. Kansanedustaja Väinö Hakkila edusti usein puolisonsa Hilja Hakkilan (o.s. Ahjo 1886-1957) kanssa. Kuvassa oikealla Väinö Hakkila ja Hilja Hakkila Islannissa Islannin 1000-vuotisjublien aikaan vuonna 1930. Työväen arkisto.

puheenjohtajaksi. Valtiopäivillä Hakkila tuli tunnetuksi sarkastisena välistä huutajana, porvaripuolueiden armottomana kriitikkona. Edustajana hän äänesti puoluetovereiden puolueen eduskuntaryhmässä hyväksytyjen lakialoitteiden ja välikysymysten puolesta. Hakkilan kansanedustajana tekemät aloitteet käsittivät edellä mainittujen amnestioita, ”sosialistipykälän” kumoamista sekä vuokrasäännöstelyn jatkamista.⁴⁴

Väinö Hakkilan edustajauran tärkein saavutus 1920-luvulla oli valinta SDP:n vähemmistöhallituksen oikeusministeriksi. Oikeusministeriön tärkein hanke oli vanhentuneen avioliittolainsäädännön kumoaminen ja esityksen antamisen uudeksi aviokaareksi. Väinö Tannerin vähemmistöhallituksen aloittaessa toimessaan 13. joulukuuta vuonna 1926 naisten aseman kannalta ongelmallinen vuoden 1734 naimakaari oli vielä voimassa olevaa oikeutta. Edellisten hallitusten pyrkimykset avioliittolainsäädännön uudistamiseksi olivat jääneet lainvalmistelun asteelle.⁴⁵ Vielä 1920-luvun Suomessa aviomies oli vaimonsa edusmies. Mies hallitsi perheen omaisuutta, myös vaimon jo ennen avioliittoa perimää tai ostamaa omaisuutta. Mies oli niin ikään yhteisten lasten ainut holhooja. Avioeroa niin vaimon kuin miehen oli vaikea ja kallista saada.⁴⁶

Nykyisin voimassa oleva, mutta useaan otteeseen muokattu vuoden 1930 alussa voimaan tullut avioliittolaki perustuu pitkälti Väinö Hakkilan eduskunnalle antamaan hallituksen esitykseen.⁴⁷ Avioliittolaki oli Hakkilalle tärkeä hanke, sillä Hakkila koki naisen oikeudellisen ja sosiaalisen aseman parantamisen tärkeäksi. Lakimiehenä Hakkila oli erittäin tietoinen, että naimakaari rajoitti jokaisen avioituneen naisen oikeustoimikelpoisuutta huomattavasti. Myös monet mieskansanedustajat vaativat Ruotsin vallan aikaisen naimakaaren kumoamista. Varsinkin liberaalit olivat jo vuosikymmeniä halunneet irrottaa avioliiton instituutiona kirkon yhteydestä.⁴⁸ Perustellusti voi todeta, että viimeistään 1920-luvulla näkemys voimassa olevan avioliittolainsäädännön perusteellisesta uudistamisesta oli laajasti hyväksytty. Jopa evankelisluterilaisen kirkon kirkolliskokous oli vuonna 1923 antanut valtioneuvostolle lausunnon, jonka mukaisesti voimassa olleet avioliittoa koskevat säännökset olivat osittain vanhentuneita ja puutteellisia.⁴⁹ Yhteiskunnallinen konsensus ikivanhan naimakaaren kumoamiseksi oli siis olemassa jo ennen Hakkilan kautta oikeusministerinä. Olennaista on, että vasta SDP:n vähemmistöhallituksen kaudella löytyi poliittinen tahtotila antaa valtiopäiville esitys uudeksi naimakaareksi. Aiempien hallitusten kaudella asia oli jäänyt lainvalmistelun asteelle.

Merkittävin muutos hallituksen esityksessä uudeksi aviokaareksi oli muutos aviomiehen ja aviovaimon keskinäisessä suhteessa, joka oli ollut epätasa-arvoinen ja heijasti sääty-yhteiskunnan näkemystä miehestä perheensä virallisena päätöksentekijänä ja edustajana. Hallituksen esityksessä aviomiehen edusmiehisuus kumottiin. Aviomiehen edusmiehisuus kumottiin myös niissä avioliitoissa, jotka oli solmittu ennen uutta avioliittolakia.⁵⁰ Tärkeä muutos nimenomaan avioaimojen kannalta oli se, että esityksen mukaan kummallakin puolisoilla on esityksen mukaan oikeus omistaa ja hallita omaisuutta itsenäisesti riippumatta siitä onko omaisuus hankittu ennen avioliittoa tai sen aikana. Uuden lain jälkeen solmituissa avioliitoissa mies ei siis voinut enää hallita vaimonsa omaisuutta. Hallituksen esitys laajensi niin ikään huomattavasti perusteita saada avioero. Hyväksyttäviä perusteita hakea avioeroa olivat esityksen mukaisesti aiemman hylkäämisen ja aviorikoksen lisäksi asianosaisen kokemana vakava perheväkivalta, puolison sekaantuminen eläimeen, puolison sukupuolisuuhde samaa sukupuolta olevaan henkilöön, puolison haitallinen huumausaineiden käyttö, hänen tuomitsemisensa pitkään vankeusrangaistukseen sekä puolison sairastuminen vakavaan mielisairauteen tai sukupuolitautiin avioliiton aikana.⁵¹

Hallituksen esityksessä todettiin, että tuomioistuinten oli selvitettävä, mikäli jompikumpi osapuoli oli syyllinen avioeroon. Esitys oli sukupuolineutraali mutta aikakauden kaksinaismoralistisessa ja perheväkivallan hiljaa hyväksyvässä kontekstissa se turvasi nimenomaan naista avioeron jälkeisessä

omaisuuden jaossa. Syylliseksi käräjäoikeuden päätöksellä tuomittu oli esityksen mukaan velvollinen maksamaan syyttömälle osapuolelle huomattavaa vahingonkorvausta ”sen mukaan kun puolisoiden varallisuussuhteissa ja muihin seikkoihin katsoen harkitaan kohtuulliseksi”⁵²

Hallituksen esityksen mukaisesti aviomies ei saanut uuden aviokaaren säätämisen jälkeen solmituissa avioliitoissa vallita yhteistä avio-omaisuutta vaan molemmat aviopuolisot olivat liiton aikana itsenäisiä oikeudellisia toimijoita, jotka vastasivat omasta omaisuudestaan ja olivat oikeutettuja tekemään myös keskinäisiä oikeustoimia. Avioliiton aikana osapuolten omaisuus oli siis erillistä. Omaisuus muodostui yhteiseksi vasta eron tai puolison kuoleman myötä, mikäli aviopuolisot eivät olleet tehneet avioehtoa.⁵³

Kuten lakivaliokunnan vuonna 1924 laatimassa mietinnössä myös hallituksen esityksessä ehdotettiin korotettavaksi avioitumisen ikärajaa siten, että miesten avioitumisikä olisi 20 ja naisten 18 vuotta. Tätä nuoremmat olivat oikeutettuja avioitumaan vain presidentin luvalla. Ehdotetun iän saavuttaneet, mutta vielä täysi-ikäisyyttä vailla olleet nuoret tarvitsivat ehdotuksen mukaisesti avioituakseen molempien vanhempien suostumuksen.⁵⁴

Tannerin vähemmistöhallitus kaatui vuoden 1927 joulukuussa eikä eduskunta ehtinyt esitystä uudeksi avioliittolaksi käsitellä.⁵⁵ Esitys tuli suuren valiokunnan muokkaamana eduskunnan käsiteltäväksi vasta helmikuussa 1929. Valtiopäivien tuolloin käsiteltävä esitys oli lähes vastaava kuin vuoden 1927 hallituksen esitys, mutta poikkesi rakenteeltaan. Avioliittolaki säädettiin nimenomaan avioliittolakina, ei aviokaarena kuten hallituksen esityksessä oli. Merkittävin substanssimuutos oli avioitumisiän laskeminen. Hyväksytyin avioliittolain (234/1929) 2 §:n mukaan miehen avioitumisikä oli 18 vuotta ja naisen 17 vuotta. Nuoremmatkin henkilöt oli mahdollista vihkiä, mutta vain presidentin luvalla.⁵⁶

169

Hakkila vastusti erityisesti suuren valiokunnan esitykseen tekemää muutosta avioitumisiän laskemiseksi. Avioitumisikärajojen alentamista oli vaatinut erityisesti evankelisluterilainen kirkko, jonka lausunnon mukaisesti suuri valiokunta esitti soveltuvaksi avioitumisiäksi miehelle 18 vuotta ja naiselle 17 vuotta.⁵⁷ Hakkilan mukaan hallituksen esityksessä olleesta avioitumisiästä tuli pitää kiinni. Hän arvosteli erityisesti naisen alhaista avioitumisikää. Suuren valiokunnan esityksen tarkoituksena oli tarjota nuorelle pariskunnalle mahdollisuus virallistaa suhde nuoren työntullessa suunnittelematta raskaaksi. Sosialidemokraateille yleensä ja ilmeisesti Hakkilalle erityisesti avioliiton ulkopuoliset raskaudet eivät olleet niin suuri moraalinen ongelma, että niiden johdosta pitäisi sallia näin nuorena avioituminen. Hakkila tiesi työläisperheiden elättämisen usein edellyttävän molempien puolisojen palkkatyöpanosta. Vaimon tehtävänä oli mahdollisen palkkatyön lisäksi hoitaa lapset ja kotitalous. Hakkila viittasikin aikakauden työsuojelulakeihin kysyessään valtiopäivillä: ”Mitenkä tulee suojeltua alle 18-vuotias perheenäiti, mitenkä hänen työaikansa tulee suojeltua?”⁵⁸

Suomalaiseen tapakulttuuriin eivät yleensäkaan kuuluneet murrosiässä solmitut avioliitot. Hakkila perusteli näkemystään vetoamalla juuri kansanedustajanaisten oikeuteen päättää asiasta, mikä koski nimenomaan naisia:

*Edelleen on minusta täysi arvo annettava naisten mielipiteille tässä asiassa. Kun naiset yksimielisesti kannattavat naimiän korottamista niin totta kai heidän mielipiteilleen on annettava arvonsa ja totta kai tässä asiassa juuri naisten edustajat tuntevat paremmin naisten mielipiteet.*⁵⁹

Hakkilan puheenvuoro liittyy työväenliikkeessä jo keisarivallan aikana vaikuttaneeseen sukupuolisidonnaiseen vaikuttamiskulttuuriin. SDP:n naiskansanedustajat laativat ja esittivät

perhelainsäädäntöä ja naisten tasa-arvoa edistävät lakiesitykset. Puolueen mieskansanedustajat tukivat puolueyhmän hyväksymiä esityksiä eduskunnan täysistunnoissa.⁶⁰ Täten naisten painoarvo oli puolueen sisällä naisia ja perheitä koskevissa lakiesityksissä huomattavasti suurempi kuin heidän lukumääränsä kansanedustajina antoi ymmärtää.

Vain vuoden kestäneellä ministerikaudellaan Hakkila edisti huomattavasti myös virkanaisten urakehitysmahdollisuuksia. Hakkilan oikeusministerikaudella hallitus antoi asetuksen, jonka mukaisesti naiset kelpuutettiin ulkoasiaintoimen korkeimpiin virkoihin sekä kihlakunnan oikeuden, raastuvan oikeuden ja maanjako-oikeuden tuomareiksi. Oikeuslaitoksen saralla ainoastaan valitustuomioistuinten virat jäivät vielä toistaiseksi viroiksi, joihin vain miespuolinen hakija voitiin nimittää. Hakkilan asetus antaa ymmärtää, että hän oli kriittinen voimassa olevaa sukupuolittunutta virkamieslainsäädäntöä kohtaan. Monen virkamiesalan ylimpiin virkoihin voitiin aikakauden lainsäädännön mukaisesti valita vain mies, minkä lisäksi monet virkamiestoimet olivat kokonaan naisen ulottumattomissa. Naista ei voitu nimittää esimerkiksi poikien käsityön opettajaksi, miesten vankilan virkoihin tai poliisiksi. Vasta vuonna 1975 kumottiin tasa-arvon vastaisena erillislaki naisten kelpoisuudesta valtion virkoihin (112/1926).⁶¹

Monien virkojen salliminen naisille erityisesti oikeusistuimissa oli nimenomaan Hakkilan vahva tahtotila.⁶² Hakkilan työ naisten aseman kehittämiseksi sai osakseen tunnustusta nimenomaan naisten taholta yli ja ohi puoluerajojen.⁶³ Tästä esimerkkinä mainittakoon porvarillisen naisasiajärjestön Suomen Naisten Kansallisliiton kunnallispuhemies Hakkilalle lähettämä kiitos- ja tunnustuskirje:

”Suomen Naisten Kansallisliitto... päätti tällä tavoin lausua Teille, Herra Puhemies, kiitoksensa siitä rohkeudesta ja päättäväisyydestä, jolla Te oikeusministerinä ollessanne vaikutitte uuden avioliittolain aikaansaamiseksi sekä naisten virkakelpoisuuden laajentamiseksi.”⁶⁴

Johtopäätökset

Tässä artikkelissa olen käsitellyt SDP:n pitkäaikaisen vaikuttaja Väinö Hakkilan työtä vuoden 1918 sodan seurauksena kuolleiden ja vangittujen valtiollisten vankien ja naisten aseman kehittämiseksi sisällissodan jälkeen ja 1920-luvulla. Väinö Hakkilan päätös edistää nimenomaan edellä mainittujen tahojen oikeusturvaa on hänen taustansa huomioiden yllättävä. Väinö Hakkila kuului niihin sosialidemokraatteihin, jotka jo vuonna 1917 sanoutuivat täysin irti kaikesta väkivaltaisesta kumouksesta. Tästä huolimatta hän perheellisenä miehenä otti välittömästi sisällissodan jälkeen suuria riskejä puolustaakseen punavankeja ja valtionrikosoikeuksissa tuomittuja vaatien heille oikeudenmukaisia oikeudenkäyntejä ja amnestioita. Kenties vielä yllättävämpää on, että Hakkila oli aktiivinen naisten oikeuksien puolustaja, vaikka jo SDP:n sisäisten käytänteiden mukaisesti (työläis)naisten asemaa edistivät naiskansanedustajat mieskansanedustajien hiljaisella tuella ja hyväksynnällä.

Väinö Hakkila ei valitettavasti jättänyt jälkeensä muistelmia. Täten hänen tekojensa vaikuttamista on mahdollista esittää korkeintaan perusteltuja arvioita. Väitän, että ainakin Hakkilan työ valtiollisten vankien edistämiseksi selittyy osittain sosialidemokraattisen puolueen kollektiivisuudella ja yksilön velvollisuudella edistää puolueen ja laajemmin työväenliikkeen pyrkimyksiä. Hakkila oli sisällissodan jälkeen harvoja vapaudessa eläviä sosialidemokraatteja, joilla oli lakimiehen koulutus. Todennäköisesti puolue edellytti hänen käyttävän ammattitaitoaan valtiollisten vankien hyväksi. Hakkila keskittyi punavankien vapauttamiseen niin suurella pietetillä, ettei hänen kuitenkaan voida katsoa toimineen silkasta velvollisuudentunnosta, saati ryhmäpaineen pakottamana. Asianajajana Hakkila laati

kansainvälistäkin huomioita saaneita yksityiskohtaisia lausuntoja punavankien asemasta ja oikeusturvan puutteesta. Hänen lakiasiantuntijansa edusti asianomistajia, joista vain harvalla oli varaa maksaa asianmukaista korvausta. Vielä 1920-luvun alussa hän laati raportteja poliittisesta syistä vangittujen kommunistien tai sellaiseksi epäiltyjen pahoinpitelyistä. Eduskunnassa kansanedustaja Hakkila laati amnestiaesityksiä valtiollisten vankien armahtamisesta. Hakkilalla vaikutti olevan henkilökohtainen missio vaatia oikeusturvaa punavangeille ja kommunisteille siitä huolimatta, että hän vastusti niin aseellista kumousta kuin kommunisteja.

Naisjärjestöjen Hakkilaa kohtaan tuntema arvostus paljastaa, että Hakkila oli oikeusministerinä valmis edistämään naisten asemaa huomattavasti enemmän kuin muut vastaavassa asemassa olevat miehet olivat tehneet. Hakkilan toimiessa oikeusministerinä valmistui viimein hallituksen esitys uudeksi aviokaareksi. Esitystä ei ehditty valtiopäivillä säätää laiksi, koska SDP:n vähemmistöhallitus kaatui vuoden 1927 lopulla. Pitkälti tämän esityksen pohjalta säädettiin vuoden 1929 valtiopäivillä uusi avioliittolaki. Aiemmat yritykset uudistaa Ruotsin vallan aikaista naimakaarta olivat jääneet lainvalmistelun asteelle. Hakkila myös avasi useita virkamiestehtäviä naisten haettavaksi. Väinö Hakkilalla oli siis poliittista tahtoa edistää naisen asemaa Suomessa.

- ¹ <https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/910402.aspx> (luettu 16.7.2024) ; Sinikka Sivula, ”Väinö Hakkila,” teoksessa *Tiennäyttäjät 3*, toim. Hannu Soikkanen (Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 1968), 316.
- ² Todistus filosofian kandidaatin tutkinnosta 25.5.1905, todistus lakitieteen kandidaatin tutkinnosta 4.12.1914, Väinö Hakkilan arkisto, Työväen arkisto (TA); Juha Hakkila, *Hakkilan sukua*, 2015. esipuhe; Sivula, ”Väinö Hakkila,” 315–316.
- ³ Sinikka Ahonen, ”Työväenopisto ja yhteiskunnallinen osallistuminen 1900-luvun alkupuolella Tampereella,” teoksessa *Työväki ja sivistys*, toim. Sakari Saaritsa ja Sinikka Selin, Väki Voimakas n:o 29 (Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 2016), 81–110.
- ⁴ Lasse Lehtinen, *Tanner itsenäisen Suomen mies* (Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava, 2017), 96–97, 100–101.
- ⁵ Hakkilan työstä reformistisen sosialidemokratian elvyttäjänä ja Lapuan liikkeen vastustajana ks. esim. Hannu Soikkanen, *Kobti kansamaltaa 1 1899–1937* (Helsinki: Suomen Sosialidemokraattinen puolue, 1975), 309-337, 514; Sivula, ”Väinö Hakkila,” 316.
- ⁶ Osakeyhtiö Laurilan asiakirjoja, Väinö Hakkilan arkisto, Työväen arkisto (TA).
- ⁷ Asianajotoimintaa 1914-1924, Väinö Hakkilan arkisto, Kansallisarkisto (KA).
- ⁸ HE 40/1927, Hallituksen esitys uudeksi aviokaareksi.
- ⁹ Naimakaari 1734; Martti Rautiala, *Suomen avioliittolainsäädäntö* (Helsinki: WSOY, 1948), 52–54.
- ¹⁰ Hakkila valittiin puoluetoimikuntaan ylimääräisessä puoluekokouksessa v. 1918 ja puoluekokouksessa vuonna 1922. SDP:n ylimääräisen puoluekokouksen pöytäkirja 27.-29.12.1918 (Kotka, 1920), 23; Soikkanen, *Kobti Kansamaltaa 1*, 403.
- ¹¹ HE 45/1917 II Vp. Hallituksen esitys laiksi eräiden valtiorikosten käsittelemistä varten asetettavista tuomioistuimista sekä oikeudenkäynnistä niistä; HE 57/1917 II Vp. Hallituksen esitys laiksi valtiorikosoikeuksien tuomitsemien rangaistusten täytäntöönpanosta. Esitykset hyväksyttiin sellaisenaan. Jukka Kekkonen, *Laillisuuden haaksirikko* (Helsinki: Lakimiesliiton Kustannus ja Jukka Kekkonen, 1991), 48-53; Jukka Kekkonen, *Suomen oikeuden historiallisia kehityslinjoja* (Helsinki: Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut, 1999), 57–61; Pentti, Mäkelä, ”Tammisaaren täihelvetti,” teoksessa *Sisällissodan pikkujättiläinen*, toim. Pertti Haapala ja Tuomas Hoppu (Helsinki: WSOY, 2009), 352–353; Sami Suodenjoki, ”Vankileirit,” teoksessa *Sisällissodan pikkujättiläinen*, toim. Pertti Haapala ja Tuomas Hoppu (Helsinki: WSOY, 2009), 339-343.
- ¹² Kekkonen, *Laillisuuden haaksirikko*, 49; SDP:n ylimääräinen puoluekokous pöytäkirja 27.-29.12.1918, 20-22.
- ¹³ SDP:n ylimääräinen puoluekokous pöytäkirja 27.-29.12.1918, 21.
- ¹⁴ Väinö Hakkila - muistoja ja merkintöjä, Yrjö Raevuoren muistelmat, 5, Tampereen kaupungin arkisto; Soikkanen, *Kobti kansamaltaa 1*, 318–319; Väinö Hakkilan elämäkerta, Taina Uusitalo, Työväen arkisto (TA); Sivula ”Väinö Hakkila,” 316.
- ¹⁵ Asianajotoimintaa 1914-1924, Väinö Hakkilan arkisto, Kansallisarkisto (KA) .
- ¹⁶ Johan af Lankilan kirje Väinö Hakkilalle 12.9.1918, Väinö Hakkilan kirje Edvard Valppaalle Tammisaaren vankileirille 8.4.1921, Väinö Hakkilan laatima lasku Edvard Valppaalle asianajotyöstä 22.10.1922, Asianajotoimintaa 1914–1924, Väinö Hakkilan arkisto, Kansallisarkisto (KA) ; Hannu, Soikkanen, ”Edvard Valpas”, teoksessa *Tiennäyttäjät 1*, toim. Hannu, Soikkanen (Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 1967), 117. <https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/910558.aspx> (luettu 16.7.2024) .
- ¹⁷ Esim. Reetta Kettusen kirje Väinö Hakkilalle 27.11.1918; Aleksandra Laaksosen prokuraattorille osoitettu kertomus miehensä murhaan johtaneista tapahtumista 18.11.1918 (todennäköisesti Väinö Hakkilan laatima), Asianajotoimintaa 1914 – 1924, Väinö Hakkilan arkisto, Kansallisarkisto (KA).
- ¹⁸ Alina Lammen ja Maria Wirtasen kirje, avoin asianajovaltakirja Väinö Hakkilalle 28.10.1918, Asianajotoimintaa 1914-1924, Väinö Hakkilan arkisto, Kansallisarkisto (KA).
- ¹⁹ Anna Maria Palmin kirje Väinö Hakkilalle 12.10.1918, Asianajotoimintaa 1914–1924, Väinö Hakkilan arkisto. Kansallisarkisto (KA)
- ²⁰ Marko Tikka, ”Suomen sisällissodan tapahtumat,” teoksessa *Rikki revitty maa, Suomen sisällissodan kokemukset ja perintö*, toim. Tuomas Tepora, Aapo Roselius ja Tiina Pitkänen, suomenkielinen toimitus (Helsinki: Gaudeamus, 2018), 102-105.
- ²¹ Marko Tikka, *Terrorin aika, Suomen levottomat vuodet 1917–1921* (Helsinki: Ajatus, 2006), 117; Tikka, ”Suomen sisällissodan tapahtumat,” 109.
- ²² Asetus N:o 165/1918. Päätös valtiorikoksiin syyllisten henkilöiden armahtamisesta.
- ²³ Reetta Kettunen halusi valittaa prokuraattorille poikansa Lauri Kettusen ja vävynsä Nikolai Huovisen surmateoista. Reetta Kettusen valtakirja Väinö Hakkilalle 27.10.1918. Asianajotoimintaa 1914-1924, Väinö Hakkilan arkisto, Kansallisarkisto, (KA).
- ²⁴ Marko Tikka, ”Punainen ja valkoinen terrori,” teoksessa *Sisällissodan pikkujättiläinen*, toim. Pertti Haapala ja Tuomas Hoppu (Helsinki: WSOY, 2009), 227.
- ²⁵ Suomen Sos.dem. ylimääräisen puoluekokouksen pöytäkirja 27.-29.12.1918, 20-22.
- ²⁶ Juhani, Paasivirta, *Suomi ja Eurooppa 1914-1939* (Helsinki, Kirjayhtymä, 1984), 142–154.
- ²⁷ Väinö Hakkilan raportti prokuraattorille 25.8.1918, Asianajotoimintaa 1914-1924, Väinö Hakkilan arkisto, Kansallisarkisto (KA).
- ²⁸ Väinö Hakkilan raportti prokuraattorille 25.8.1918, Asianajotoimintaa 1914–1924, Väinö Hakkilan arkisto, Kansallisarkisto (KA); Pentti, Mäkelä, ”Tammisaaren täihelvetti,” 352-353.
- ²⁹ Väinö Hakkilan raportti prokuraattorille 25.8.1918, Asianajotoimintaa 1914–1924, Väinö Hakkilan arkisto, Kansallisarkisto (KA).

- ³⁰ Kekkonen, *Suomen oikeuden historiallisia kehityslinjoja*, 26, 58–61.
- ³¹ Suomen Sosialidemokraatti 12.2. 1919; Hannu Soikkanen, *Kobti kansanvaltaa 1*, 319.
- ³² Väinö Hakkilan telefonisti Matti Kosken puolesta laatima valitus oikeuskanslerille 10.2.1919, Asianajotoimintaa 1914–1924, Väinö Hakkilan arkisto, Kansallisarkisto (KA).
- ³³ Helsingin Sanomat 20.3.1919, 10.
- ³⁴ Kertomus Suomen sosialidemokraattisen puoluetoimikunnan toiminnasta 1.1.1919–30.9.1919, 32–33.
- ³⁵ Kertomus Suomen sosialidemokraattisen puoluetoimikunnan toiminnasta 1.1.1919–30.9.1919 (Tampere, 1919), 23.
- ³⁶ Köyhäinavun vastaanottaminen merkitsi aikakauden Suomessa holhouksenalaisiksi julistamista ja siis myös äänioikeuden menetystä. Tiina Lintunen, ”Naiset sodassa,” teoksessa *Sisällissodan pikakujättiläinen*, toim. Pertti Haapala, ja Tuomas Hoppu (Helsinki: WSOY, 2009), 295.
- ³⁷ Valtioapäiväpöytäkirjat I 1919, 237.
- ³⁸ Valtioapäiväpöytäkirjat I 1919, 384–385.
- ³⁹ Jaakko Paavolainen, *Politiittiset väkivaltaisuuudet Suomessa 1918 I punainen terrori*, (Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 1966); Jaakko Paavolainen, *Politiittiset väkivaltaisuuudet Suomessa 1918 II valkoinen terrori*, (Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 1967).
- ⁴⁰ Edustaja Hakkilan välikysymys poliittisten vankien amnestiasta ks. Valtiopäivien pöytäkirjat I 1921, 717 ; Ee 12/1922 sisältävä ehdotuksen laiksi vuodebn 1918 kansalaissotaan osaaottavien armahtamisesta; Kekkonen 1991, 91, 101–103; Soikkanen, *Kobti kansanvaltaa 1*, 351–353.
- ⁴¹ Lehtinen, *Tanner*, 237–238; Soikkanen, *Kobti kansanvaltaa 1*, 451.
- ⁴² Valtioapäiväpöytäkirjat 1926 III, 2872.
- ⁴³ 1920-luvun lakiuudistuksista ja niiden merkityksestä ks. Jukka Kekkonen, *Suomen oikeuden historiallisia kehityslinjoja*, 66–70.
- ⁴⁴ Valtioapäiväpöytäkirjat 1920–1926, Ee N:o 10/1922 sisältävä ehdotuksen laiksi Rikoslain 16 luvun 24 § kumoamisesta. Ee N:o 19/1924 sisältävä ehdotuksen laiksi kohtuuttomien vuokrien vaatimisesta; Sivula, ”Väinö Hakkila,” 316.
- ⁴⁵ Lainvalmistelukunnan ehdotus laiksi aviopuolisoiden oikeussuhteista ynnä perustelut (Helsinki, 1920) ; Ehdotus uudeksi aviokaareksi ynnä perustelut (Helsinki, 1924), 3–21, 49–53.
- ⁴⁶ Naimakaari 1734, Vuoden 1889 laki aviopuolisoiden omaisuus- ja velkasuhteista säilytti avioliiton omaisuusyhteyden ja aviomiehen edusmiehisyyden suhteessa vaimoonsa. Rautiala, *Suomen avioliittolainsäädäntö*, 50–55, 59–60.
- ⁴⁷ HE 40/1927.
- ⁴⁸ Armas Nieminen, *Taistelu sukupuolimoraalista* (Helsinki: WSOY 1951), 32–35.
- ⁴⁹ HE 40/1927, 43, kirkolliskokouksen esitys valtioneuvostolle 6.6.1923.
- ⁵⁰ HE 40/1927, 23, laki uuden aviokaaren voimaan tulosta, 3 §.
- ⁵¹ HE 40/1927, II osa 2 § , III osa 8§- 16 §.
- ⁵² HE 40/1927, III osa 17 §.
- ⁵³ HE 40/1927, II osa 2 §, 5 §, 12 §, IV osa.
- ⁵⁴ HE 40/1927, I osa, 2-3 §.
- ⁵⁵ HE 40/1927, 121, eduskunnan vastaus hallituksen esitykseen uudeksi aviokaareksi 20.2.1927,
- ⁵⁶ Valtioapäiväpöytäkirjat I 1928, 252–253; Valtioapäiväpöytäkirjat I 1929, 274; HE 40/1927, I osa 2 §.
- ⁵⁷ HE 40/1927, 44, Suomen evankelisluterilaisen kirkon kirkolliskokouksen esitys eduskunnalle 6.6.1923.
- ⁵⁸ Valtioapäiväpöytäkirjat I 1929, 275.
- ⁵⁹ Valtioapäiväpöytäkirjat I 1929, 262.
- ⁶⁰ Taina Uusitalo, *Elämä työläisnaisten hyväksi, Fiina Pietikäisen yhteiskunnallinen toimijuus 1900–1930. Tutkimus työväen liikkeen sukupuolisidonnaisista käytännöistä* (Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 2014), 173–187.
- ⁶¹ HE 1/1975, II Vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi naisen kelpoisuudesta valtion virkaan annetun lain kumoamisesta, 1-2; Asetus 311/1927. Asetus muutoksista täydentävää säännöksiä naisen kelpoisuudesta valtionvirkaan sisältävään asetukseen.
- ⁶² Väinö Hakkila, muistoja ja merkintöjä, 12, kirj. Yrjö Raevuori, Tampereen arkisto.
- ⁶³ Ks myös esim. Naisjuristien 18.10.1955 pitämässään kokouksessa tekemä päätös lähettää kiitoskirje Väinö Hakkilalle, ”sen johdosta, että naispuolisille lakimiehille on Teidän suosiollisella myötävaikutuksellanne vuonna 1927 avautunut mahdollisuus toimia oikeuden puheenjohtajana”, Väinö Hakkilan arkisto, Työväen arkisto (TA).
- ⁶⁴ Tilma Haimarin Suomen Naisten Kansallisliiton puolesta Väinö Hakkilalle kirjoittama kirje 24.3.1929, Väinö Hakkilan arkisto, Työväen arkisto (TA).